

خاستگاه سرمایه‌دارانه فشارهای حقوق بشری علیه جمهوری اسلامی ایران

محمدباقر حشمت‌زاده*

وحید قربانی**

چکیده

جمهوری اسلامی ایران طی چهار دهه اخیر، فشارهای مختلفی را برای تبعیت کامل از هنجارهای حقوق بشر جهانی متحمل شده است. بررسی خاستگاه سرمایه‌دارانه چالش‌های حقوق بشری ایران و تحول ابزارهای فشار علیه این کشور مطابق با نظریه نئوگراشی، مسئله اساسی مقاله حاضر است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که حقوق بشر نقش رهبری فکری و اخلاقی را در سرمایه‌داری جهانی دارد. در این راستا، با تداوم مناسبات سرمایه‌دارانه پس از انقلاب اسلامی در ایران، استقلال نسبی روبنای سیاسی، فرهنگی و حقوقی، به این کشور امکان مخالفت و عدم تبعیت از رژیم حقوق بشر جهانی را می‌دهد. همزمان با دگرگونی‌ها در نظام سرمایه‌داری جهانی، فشارها علیه ایران ماهیت اقتصادی گرفته و هم‌مون سرمایه‌داری با دو ابزار زور (وضع و اجرای مؤثر تحریم‌ها از سوی دولت‌ها و سازمان‌های جهانی و منطقه‌ای) و رضایت (اقدامات شبکه حامی برای افزایش ریسک تجارت، چانه‌زنی با شرکت‌ها برای انصراف از کسب و کار و برقراری انواع مکانیسم ارزیابی حقوق بشری بر فعالیت‌های اقتصادی بین‌المللی با ایران) به ترغیب این کشور در تبعیت از حقوق بشر جهانی می‌پردازد.

واژه‌های کلیدی: فشارهای حقوق بشری، سرمایه‌داری جهانی، جمهوری اسلامی ایران،

نئوگراشی

---

m-heshma@sbu.ac.ir

* دانشیار دانشکده اقتصاد و علوم سیاسی دانشگاه شهید بهشتی

Vahid_ghorbani@hotmail.com

** دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل دانشگاه شهید بهشتی

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۶/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۱/۱۷

فصلنامه روابط خارجی، سال دهم، شماره سی‌وهشتم، تابستان ۱۳۹۷، صص ۱۹۷-۲۲۸

مقدمه

حقوق بشر، محصول یک زمینه تکامل تاریخی پیچیده تمدن غرب است. ظهور این پدیده با تصویب منشور کبیر^۱ در سال ۱۲۱۵ میلادی در انگلستان آغاز و با عقب‌نشینی شیوه تولید فئودالیسم و توسعه سرمایه‌داری در قرن شانزدهم و هفدهم شدت گرفت. با اعلامیه استقلال ایالات متحده (۱۷۷۶)^۲ و اعلامیه حقوق بشر و شهروند (۱۷۸۹)^۳ فرانسه چهارچوب‌های کلی آن مشخص و پس از خاتمه جنگ جهانی دوم با تایید منشور سازمان ملل متحد (۱۹۴۵) و صدور اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸)، قدم به عرصه بین‌المللی نهاد. به طور کلی، به‌رغم تلاش‌ها برای ایجاد توازن میان نسل‌های مختلف حقوق بشر با تصویب دو کنوانسیون سیاسی-حقوقی و اجتماعی-اقتصادی ۱۹۶۶ و برگزاری کنفرانس جهانی حقوق بشر وین در سال ۱۹۹۳، این پدیده در ساختار اقتصاد سیاسی کشورهای غربی و در یک بستر تاریخی و فرهنگی-اجتماعی کلان، یعنی توسعه نظام سرمایه‌داری جهانی تکوین یافت.

حقوق بشر از همان ابتدای ورود به سپهر بین‌المللی، با چالش خوانش کمونیستی از حقوق بشر (شوروی و متحدانش) مواجهه شد، زیرا آن را تجلی اخلاقیات بورژوازیی فردمآبانه قلمداد می‌نمودند. کشورهای در حال توسعه نیز به تدریج به ایجاد دعاوی دیپلماتیک و چالش علیه حقوق بشر جهانی پرداختند. کشورهای در حال توسعه پیروی از رهنمودهای حقوق بشر جهانی بدون در نظر

---

1. Magna Carta

2. United States Declaration of Independence

3. Declaration of the Rights of Man and of the Citizen

گرفتن مقتضیات و استلزامات اقتصاد سیاسی را عامل عقب‌ماندگی از کشورهای غربی تلقی می‌کردند. با این وجود، با توجه به حمایت سازمان ملل متحد و قراردادن حقوق بشر در دستورکار سیاست خارجی کشورهای غربی، به تدریج تعارضات سیاسی و حقوقی علیه کشورهای ناقض حقوق بشر جهانی شدت گرفت. جمهوری اسلامی ایران یکی از این کشورهای متهم به نقض حقوق بشر جهانی است که همواره تحت فشارهای مختلفی برای تبعیت از آن بوده است.

ایران از ابتدای انقلاب اسلامی ۱۳۵۷، تحت تاثیر انواع و اقسام فشارهای خارجی بوده است. این فشارها دارای ماهیت مختلف سیاسی، نظامی، حقوقی، اقتصادی و فرهنگی بودند. هرکدام از این ابعاد، عرصه‌های مختلفی از نبرد خارجی علیه این کشور و نظام را طی چهل سال گذشته پوشش داده است. در این میان، یکی از مهم‌ترین چالش‌های سیاست خارجی این کشور، در ارتباط با نظام حقوق بشر جهانی حاکم بر نظام بین‌الملل است. ویژگی‌های جغرافیایی، سیاسی، امنیتی، فرهنگی و مذهبی این کشور به گونه‌ای است که فهم سیاست خارجی آن را در برخورد با مسائل حقوق بشری پیچیده کرده است. هم‌اکنون ج.ا.ایران به دلیل مجموعه منحصر به فرد از تهدیدات و مشکلات، روند توسعه‌ای را تجربه می‌کند که متهم به فقدان رعایت حقوق بشر جهانی است. برای مثال، تفسیر موسع و مضیق از حقوق و آزادی‌های سیاسی-مدنی، یکی از عرصه‌های مهم اصطکاک حقوق بشر جهانی با ایران به شمار می‌آید.

سیاست خارجی ایران همواره تحت الشعاع بحث‌ها و مناظره‌های مختلف با بازیگران نظام سرمایه‌داری بر سر مسائل حقوق بشری بوده است. طی چند دهه اخیر هنجارها و استانداردهای حقوق بشری به شکل فزاینده‌ای رشد یافته‌اند و به همان نسبت بر کنشگران تاثیرگذار بر این حوزه افزوده شده است. این روند رو به تحول، بر روابط خارجی ایران نیز تاثیر گذاشته است؛ به نحوی که امروز تنها دولت‌ها یا سازمان‌های بین‌المللی دولتی نیروهای مقابل این کشور نیستند، بلکه شرایط به سمتی پیش رفته است که حتی افراد و شرکت‌های خارجی و یا چندملیتی خود را دارای صلاحیت در مناسباتشان با این کشور می‌دانند. بنابراین، با

نوعی تحول در ماهیت فشارها و تغییر پارادایم از لفاظی‌های سیاسی و نظامی و ورود به عرصه‌های اقتصادی و هنجاری هستیم.

مسئله اساسی پژوهش حاضر، بررسی خاستگاه چالش‌های حقوق بشری ج.ا.ایران و تحول ابزارهای فشار علیه این کشور است. پرسش نخست، زمینه‌های سرمایه‌دارانه فشارهای حقوق بشری علیه جمهوری اسلامی ایران کدام‌اند؟ پرسش دوم، چه تحولی در ابزار فشارهای حقوق بشری علیه ایران اتفاق افتاده است؟ در پاسخ باید گفت که با توجه نقش رهبری فکری و اخلاقی حقوق بشر در سرمایه‌داری جهانی و نیز امکان استقلال نسبی روبنا (نظام سیاسی، فرهنگی و حقوقی) از زیربنای اقتصاد سرمایه‌دارانه ایران، این کشور در سطح روبنایی با نظام حقوق بشری در چالش قرار گرفته است. همچنین همزمان با دگرگونی‌ها در نظام سرمایه‌داری جهانی، فشارها علیه ایران ماهیت اقتصادی گرفته و هژمون سرمایه‌داری با دو ابزار زور و رضایت سعی در ترغیب این کشور برای تبعیت از حقوق بشر جهانی می‌کند.

این مقاله براساس رویکرد نئوگرامشین در روابط بین‌الملل ابتدا سازوکار پیوند سرمایه‌داری جهانی و حقوق بشر را بررسی می‌کند و چالش‌های آن را برای ج.ا.ایران مورد مذاقه قرار می‌دهد. بخش نخست، به معرفی نظریه گرامشی و توسعه آن در روابط بین‌الملل (نئوگرامشی) می‌پردازد. در گام بعدی، تلاش خواهد شد که پیوند حقوق بشر با سرمایه‌داری جهانی براساس این رویکرد نظری تحلیل شود. در مبحث سوم به وضعیت ایران در سرمایه‌داری جهانی براساس رویکرد نئوگرامشی‌ها پرداخته و سپس چالش ایران با حقوق بشر جهانی با استفاده از دو مفهوم سرمایه‌داری و استقلال نسبی زیربنا و روبنا ارزیابی خواهد شد. در گام نهایی با دو مفهوم زور و رضایت به عنوان دو ابزار حکمرانی هژمون سرمایه‌داری جهانی، انواع فشارهای فعلی برای ترغیب ایران برای تبعیت از حقوق بشر جهانی تحلیل می‌گردد. روش این تحقیق، توصیفی-تحلیلی و شیوه گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای است.

۱. چهارچوب نظری و مفهومی

در این پژوهش برای ارزیابی فشارها و چالش‌های حقوق بشری ایران از رویکرد نئوگرامشی در روابط بین‌الملل که خود متأثر از اندیشه‌های آنتونیو گرامشی^۱ نظریه پرداز سیاسی و پیشرو کمونیست ایتالیایی هستند، استفاده می‌شود. گرامشی خطوط اصلی تحلیل کارل مارکس از ساختار و پویایی‌های سرمایه‌داری را پذیرفت، اما تمایل زیادی به پذیرش تفسیرهای اقتصادگرایانه محض و مکانیکی متداول وی درباره جنبش سوسیالیستی بین‌المللی نداشت (Rupert, 2007: 40).

در قلب نظریه گرامشی، مفهوم هژمونی قرار دارد. وی بین حکمرانی مبتنی بر اجبار و حکمرانی مبتنی بر رضایت و هژمونی یا «رهبری فکری و اخلاقی» تمایز می‌گذارد. رضایت را نیروهای اجتماعی غالب با آموزش گروه‌های تابع ایجاد می‌کنند. باید اطمینان حاصل آید که گروه‌های تابع و وابسته در مجموعه خاصی از باورها و جهان‌شمول‌سازی ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی معین و مشخصی هم‌نظر هستند. به نظر گرامشی، نیروهای هژمونیک وظیفه دارند توده‌ها را «آموزش دهند»، فهم گروه‌های تابع و وابسته را از نقش آن در جامعه و از خود جامعه «خلق کنند» و اطمینان حاصل نمایند که آنها جامعه موجود را «بدون هیچ انتقادی» پذیرفته‌اند (Gramsci, 1957: 66). چنین «تولید» رضایتی باید با «نظامی از ارزش‌های اخلاقی» تکمیل شود. به عبارتی دیگر، تاسیس یک هژمونی به «ساختن یک نظم اخلاقی و فکری جدید و آفریدن مفاهیم جهان‌شمول‌تر» نیاز دارد (Gramsci, 1957: 5).

۱-۱. فهم روابط بین‌المللی نئوگرامشی‌ها

تقریباً در دهه ۱۹۸۰، شاهد انعکاس اندیشه‌های گرامشی در روابط بین‌الملل هستیم. با آثار برجسته رابرت کاکس^۲، توسعه مفاهیم گرامشی به وسیله اندیشمندان روابط بین‌المللی آغاز شد. این اندیشمندان به نظریه‌پردازان «نئوگرامشی»^۳ یا مکتب ایتالیا شهرت یافتند. با توجه به اینکه تحلیل نئوگرامشی‌ها

-
1. Antonio Gramsci
  2. Robert Cox
  3. Neo-Gramscianism

تعامل نیروهای سیاسی و اقتصادی را به سطح بین‌المللی بسط می‌دهد، می‌توانیم بگوییم که در چهارچوب نظریه‌های اقتصادی سیاسی بین‌الملل^۱ جای می‌گیرند و از سوی دیگر به علت برخورداری از نگرش انتقادی در تحلیل پدیده‌های متعارف این حوزه مطالعاتی، می‌توانیم آنها را در گروه اقتصادی سیاسی انتقادی^۲ جای دهیم.

کاکس به عنوان توسعه‌دهنده این اندیشه در روابط بین‌الملل، به دنبال رد اندیشه‌های مسلط دولت‌محور و کاربردهای عمیقاً محافظه‌کارانه آن بود. وی برای ترسیم مفهومی فرایند‌محور و رابطه‌ای از ماتریالیسم تاریخی، از یک طرف به ساخت تاریخی اشکال مختلف دولت در ارتباط میان نیروهای اجتماعی (طبقات، جنبش‌های اجتماعی و دیگر عوامل اجتماعی جمعی) و از طرف دیگر بر نظم جهانی تاکید داشت. کاکس با بذل توجه به مفهوم گرامشی از هژمونی، معتقد بود که نظام‌های قدرت به طور معناداری به موازنه نسبی اشکال رضایت‌مندی و اجباری قدرت وابسته‌اند (Rupert, 2007: 41).

۲-۱. ظهور اقتصاد جهانی

در عصر حاضر، صورت‌بندی نیروهای اجتماعی و اساس اقتصادی، بیان ایدئولوژیک و اشکال اقتدار سیاسی آنها که در تعامل با یکدیگر به عنوان یک بلوک تاریخی عمل می‌کنند، دچار تغییر و تحول شده است و می‌توانیم بگوییم با «اقتصاد جهانی» روبه‌رو هستیم. دو جنبه اصلی تغییر حکمرانی جهانی در گذار از قرن بیستم به قرن بیست و یکم عبارتند از:

- جهانی‌شدن اقتصاد بین‌دولتی (جهانی‌شدن تولید و سرمایه)؛
- تحول از نظام بین‌دولتی عصر وستفالیایی.

دولت‌ها با جهانی‌شدن تولید و سرمایه و ظهور «اقتصاد جهانی» به شکل بین‌المللی درآمده‌اند و هم‌اکنون وظیفه سازگار ساختن ساختارهای اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی را برعهده دارند. تاثیر دیگر این تغییر حکمرانی، بازسازی جامعه

1. International Political Economy (IPE)

2. Critical Political Economy (CPE)

ملی و ایجاد جامعه جهانی است. با این تحولات، خودمختاری دولت‌ها تا حد زیادی زیر سؤال رفته است و دولت‌ها یا بدهکار هستند یا وابسته بازارهای خارجی شده‌اند (Cox, 1993: 259-265).

۱-۳. ماهیت رابطه حقوق بشر و سرمایه‌داری

در نظریه‌های روابط بین‌الملل کمتر پیرامون ماهیت اقتصادی حقوق بشر بحث شده است. همچنین جریان علمی انتقادی، سرمایه‌داری را ناقض حقوق بشر تلقی می‌کند، نه اینکه سرمایه‌داری را موتور محرکه پروژه حقوق بشر جهانی بداند. سرمایه‌داری با رواج نابرابری و توسعه بی‌عدالتی و نیز با تخریب محیط زیست، خود ناقض نسل دوم و سوم حقوق بشر به‌شمار می‌آید.

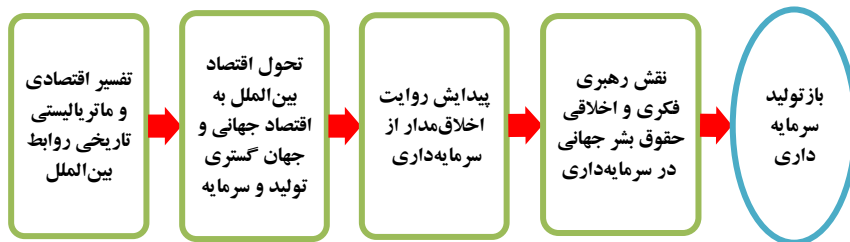
برای مثال، نوواک اشاره می‌کند که سیاست‌های نئولیبرالی مقررات‌زدایی و خصوصی‌سازی که با سقوط شوروی در پایان جنگ سرد بر بسیاری از جوامع انتقالی اروپای مرکزی و شرقی، کشورهای ضعیف افریقا، آسیا و امریکای لاتین تحمیل شد، بر حقوق بشر جهانی تاثیر منفی مستقیمی داشته است. دولت‌ها با پذیرش سیاست‌های نئولیبرالی، در عمل بسیاری از مسئولیت‌های خود در زمینه آموزش، بهداشت، امنیت اجتماعی، محیط زیست، آزادی شخصی و برابری را کنار می‌گذارند (Nowak, 2016: 5). با این وجود، این بحث را باید تنها یک روایت قدیمی و غالب از حقوق بشر جهانی به‌شمار آورد.

اما روایت جدیدتر که کمتر به آن پرداخته شده و بحث حاضر ادعای آن را دارد، این است که با تحول «اقتصاد جهانی» (در قالب نظریه نئوگراشی‌ها)، سرمایه‌داری به پیشران حقوق بشر جهانی بدل شده است. نئوگراشی‌ها چندان درباره ماهیت رابطه حقوق بشر جهانی با سرمایه‌داری بحث نکردند، اما با توسعه مفهومی می‌توان گفت که پروژه حقوق بشر جهانی، نقش رهبری اخلاقی (مطابق با اندیشه نئوگراشی) را در بستر توسعه نظم هژمونیک فعلی بازی می‌کند (Manokha, 2009: 449-450). حقوق بشر جهانی نظم سرمایه‌داری موجود را با نوعی رهبری فکری و اخلاقی (مطابق با اندیشه گراشی) تداوم می‌بخشد. نظمی که در مرکز آن علایق و منافع سرمایه‌داری فراملی (تولید و سرمایه جهان گستر)

قرار دارد.

سرمایه‌داری بدون حقوق بشر، آزادی سیاسی و دموکراسی، به صورت ناگزیر به سمت سوءاستفاده انحصاری از مزایا و فساد مقامات دولتی حرکت می‌کند. سرمایه‌داری با تشویق توسعه نهادهای دموکراتیک، تاثیر مثبتی غیرمستقیم بر رفتارهای حقوق بشری دارد (Burkhart, 2002: 155). هرچند از دهه ۱۹۹۰ با برگزاری کنفرانس حقوق بشر وین نوعی توازن بین نسل‌های مختلف حقوق بشر جهانی به وجود آمد، اما همچنان نسل نخست حقوق بشر جهانی (حقوق و آزادی‌های سیاسی و مدنی) بازتاب خود را در قلب این پروژه حفظ کرده است. در این میان، بهترین ضامن نسل نخست حقوق بشر، یک نظام سیاسی مبتنی بر سرمایه‌داری است. اقتصاد مبتنی بر بازار سرمایه‌داری تنها می‌تواند با حکمرانی دقیق قانون و یک قوه قضاییه مستقل کار کند که قوانین مربوط به رفتار شرکتی را در برابر دیگر شرکت‌ها، مصرف‌کنندگان و دولت‌ها اجرا کند. همین نوع قوه قضاییه برای تضمین حقوق بشر ضروری است.

نمودار ۱. خوانشی مبتنی بر نظریه نئوگراشی از رابطه حقوق بشر جهانی و سرمایه‌داری

توسعه حقوق بشر جهانی نوعی استاندارد یا هنجار جهان‌گستر ایجاد کرده است که کنشگران اقتصادی مختلف سرمایه‌داری با توجه به آن ارزیابی و رفتار خود را براساس این استانداردها (حداقل به صورت رسمی) تغییر می‌دهند. هم‌اکنون طیف وسیعی از سیاست‌ها و راهبردها برای طرفداری و حمایت از حقوق بشر - شامل کمپین‌ها و تجمع‌ها، پیش‌شرط ساختن احترام به حقوق بشر برای ارائه کمک اقتصادی، تحریم‌ها و حتی بهره‌گیری از نیروی نظامی - توسعه و اجرا می‌شود. ممکن است سازمان‌های غیردولتی کمپین‌هایی علیه دولت‌ها یا موسسات تجاری

به راه بیاندازند تا آنها را ناچار به رعایت حقوق بشر سازند. همچنین شرکت‌ها (چه کوچک و چندملیتی) از دست زدن به اقداماتی که حقوق بشر را به مخاطره اندازد، اجتناب و حتی خود به مبارزان این راه تبدیل شده‌اند.

۲. اقتصاد سرمایه‌داری ایران و شکل‌گیری تعارض با حقوق بشر جهانی

برای آن که بتوانیم علل تعارض و اختلاف ایران با حقوق بشر جهانی را درک کنیم، نیاز به دو مفهوم در اندیشه‌های چپ و گرامشی یعنی سرمایه‌داری و استقلال نسبی زیربنا و روبنا داریم. در گام نخست باید گفت که ماهیت اقتصاد در ایران، تکمیل و تداوم زنجیره سرمایه‌داری جهانی است. اقتصاد ایران در پیشبرد پروژه اقتصاد جهانی سرمایه‌داری که متکی بر تقسیم کار بین‌المللی است، نقش دارد. مهم‌ترین ابعاد این نقش عبارتند از:

● تکمیل جهان‌گستری تولید و سرمایه (برای مثال، وابستگی به تکنولوژی بین‌المللی)؛

● تامین زنجیره کالایی (برای مثال، نفت و انرژی).

با این همه، دولت ایران را باید در تقسیم‌بندی سرمایه‌داری جای داد. ایران در سراسر قرن بیستم از یک دولت قدرتمند برخوردار بوده است. هرچند جمهوری اسلامی فعالیت خود را در امور اقتصادی با انقلاب اسلامی افزایش داد، اما این نقش روزافزون، منعکس‌کننده گرایش سوسیالیستی این دولت نیست (Saadatmand, 1993: 73).

به طور کلی، اقتصاد ایران از سه بخش خصوصی، دولتی و شبه دولتی - خصوصی تشکیل شده است، اما توازن به نفع بخش دولتی است. دولت در این کشور با مالکیت بر ثروت سیاسی (درآمد حاصل از نفت) از زمان انقلاب اسلامی، بخش جدایی‌ناپذیر سرمایه‌داری جهانی بوده و خواهد ماند (Mather, 2018: 446).

در بحث دوم، باید گفت که در چهارچوب اندیشه‌های گرامشی، تفسیرهای اقتصادگرایانه محض کلاسیک مارکسیستی رها می‌شود و امکان استقلال نسبی زیربنا و روبنا به وجود می‌آید. استقلال نسبی زیربنا و روبنا منجر به عدم پذیرش کامل روبنای نظام سرمایه‌داری توسط جمهوری اسلامی ایران شده است، یعنی

ضرورتی ندارد که کاملاً زیربنای اقتصادی و روبنای سیاسی (براساس اندیشه‌های مارکسیست‌های کلاسیک) با یکدیگر مطابقت داشته باشند.

انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ تنها در سطح سیاسی و فرهنگی (روبنا) تغییر و تحولاتی را ایجاد کرده، اما با دگرگونی زیربنای اقتصادی همراه نبوده است. ایران در طی چهار دهه گذشته تنها در سطح روبنایی یعنی سیاسی و ایدئولوژیک مقاومت کرده، اما در سطح اقتصادی به موفقیت چندانی دست نیافته است. هم‌اکنون، وابستگی اقتصاد ایران به عنوان پاشنه آشیل اصلی آن عمل می‌کند. آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر ایران در دو دهه اخیر و به‌ویژه با شکل‌گیری فشارهای سیاسی و تحریم‌های اقتصادی در بحث‌های هسته‌ای و حقوق بشر بسیار بر آن تأکید کردند. بحث اقتصاد مقاومتی در همین راستا، طی چند سال گذشته برای گسستن از اقتصاد جهانی در دستورکار این کشور قرار داشته است.

نمودار ۲. علل ظهور تنش و تعارض بین ایران و حقوق بشر جهانی

- ماهیت سرمایه‌داری دولتی اقتصاد ایران
- امکان استقلال نسبی زیربنای اقتصادی و روبنای سیاسی و فرهنگی
- پذیرش نسبی رژیم‌های اقتصادی سرمایه‌داری
- مقاومت در برابر رژیم‌های تحمیلی روبنایی سیاسی و فرهنگی (حقوق بشر جهانی)

از آنجا که اقتصاد ایران سرمایه‌داری، اما ایدئولوژی سیاسی برآمده از آن نیست (امکان استقلال نسبی زیربنا و روبنا)، نظام سیاسی مستقر در سطح روبنایی سیاسی، از جمله حقوق بشر جهانی با این نظم اصطکاک پیدا می‌کند. دولت در سطح روبنایی بین‌المللی نشده و در برابر بسیاری از رژیم‌های وضعی این حوزه مقاومت می‌کند. ایدئولوژی انقلابی و تاسیس نظام سیاسی ولایت فقیه پس از انقلاب اسلامی ۱۳۵۷، با حاکمیت بر منابع ثروت سیاسی، نوعی استقلال عمل نسبی از نظام سرمایه‌داری جهانی برای این دولت ایجاد کرده است. اما این موضوع با جهانی‌شدن اقتصاد و وابستگی بیشتر عرصه‌های اقتصادی ایران به

سرمایه‌داری جهانی از جمله پذیرش رژیم تجویزی نولیبرالی، امکان عدم پذیرش رژیم‌های روبنایی (لیبرال دموکراسی و حقوق بشر جهانی) را دشوارتر ساخته است. در نتیجه، هم‌اکنون شاهد انواع و اقسام فشارها برای تبعیت نظام سیاسی ایران از حقوق بشر جهانی هستیم.

۳. سیر تحول فشارهای حقوق بشری علیه ایران

فشارها بر ایران برای رعایت هنجارهای حقوق بشر جهانی، تحول مشخصی را از سر گذرانده است. موج نخست فشارها به شکل سیاسی و بیشتر از ناحیه دولت‌ها به دلیل مجموعه‌ای از اغراض پیاده می‌شد. اما رصد اقدامات یک دهه اخیر علیه ایران حکایت از هوشمندانه شدن فشارهای حقوق بشری، هم به لحاظ بازیگران (کنشگران دولتی و غیردولتی و داخلی، خارجی و بین‌المللی) و هم از منظر نوع و ماهیت رفتار (اعمال فشارهای اقتصادی) دارد.

هم‌اکنون مجموعه‌ای از بازیگران دولتی و غیردولتی (داخلی و خارجی)، شبکه فشار علیه ایران را شکل می‌دهند. شبکه حامی فراملی^۱ (Keck and Sikkink 1998: 9) حقوق بشر جهانی علیه ایران به شکل زیر قابل ترسیم است:

- سازمان‌های غیردولتی بین‌المللی و داخلی؛
- جنبش‌های اجتماعی محلی؛
- بنیادهای بشردوستانه؛
- فشار افراد، رسانه‌ها و گروه‌های خارجی؛
- کلیساها، اتحادیه‌های کارگری، سازمان‌های مصرف‌کننده و روشنفکران؛
- تحریم‌ها و فشار شرکت‌های خارجی و چندملیتی؛
- سازمان‌های دولتی بین‌المللی (سازمان ملل) و منطقه‌ای (اتحادیه اروپا)؛
- قوه مجریه و یا مجلس نمایندگان دولت‌ها.

در چهارچوب تجزیه و تحلیل نئوگراشی، دولت‌ها (مسئول تهیه و اجرای معاهدات حقوق بشر)، سازمان‌ها و نهادهای رسمی حقوق بشری (مسئول تفسیر و تضمین انطباق رفتارها با این معاهده‌ها) دارای بیشترین تاثیر هستند، اما

مجموعه‌ای از اعضای غیردولتی و عوامل غیررسمی، مانند دانشگاهی‌ها، اتاق‌های فکر، شبکه‌های حامی، سازمان‌های غیردولتی، جنبش‌های اجتماعی و غیره نیز دارای توانایی‌های بالایی برای هدایت حقوق بشر هستند (Wills, 2014: 41).

همچنین ماهیت اصلی فشار برای ملزم ساختن کشورها به رعایت حقوق بشر جهانی نیز چهار نوع است که عبارتند از:

- سیاسی و نظامی: مداخله سیاسی و نظامی برای تاسیس نظام سیاسی دموکراتیک مبتنی بر روایت غربی، مهم‌ترین سازوکار احترام به حقوق بشر جهانی تلقی می‌شود. زیرا دموکراسی‌ها و نظام سیاسی باز کانال‌های صلح‌آمیز حل منازعات را بیشتر از نظام‌های سیاسی بسته باز می‌گذارند و کمتر امکان وجود نقض حقوق بشر در این مدل کشورها وجود دارد.

- فرهنگی (Burkhart, 2002: 157): توسعه فرهنگ‌های غربی به علت زمینه‌مندی حقوق بشر جهانی در آن، امکان بیشتر برای تبعیت از آن به وجود می‌آورد.

- پیگرد قضایی و حقوقی افراد ناقض حقوق بشر جهانی در مجامع داخلی و بین‌المللی، روش دیگری برای ملزم کردن حاکمان کشورها به رعایت حقوق بشر جهانی است.

- اقتصاد عامل مهم آخر برای احترام به حقوق بشر جهانی از سوی کشورها است (Poe and Tate, 1994: 857). هرچه کشورها بیشتر توسعه بیابند و در اقتصاد جهانی حل شوند، با توجه به اینکه هنجارهای حقوق بشری یکسانی از سوی بازیگران اقتصادی دنبال می‌شود، ناچار خواهند شد که آن را بیشتر محترم بشمارند.

در سه روش نخست، امکان کمتری برای رهنمون‌سازی ایران برای تبعیت از حقوق بشر جهانی وجود دارد. ایران در سطح سیاسی در طول چهل سال گذشته با اقامه نظام سیاسی ولایت فقیه کاملاً با غرب بر سر اصول سیاسی حکمرانی در تعارض قرار گرفته است. در سطح فرهنگی نیز به علت حکومت ارزش‌های اسلامی و شریعت و نیز مقاومت بالای نظام سیاسی در این سطح، امکانی برای

متقاعدسازی ایران به رعایت حقوق بشر وجود دارد. پیگرد حقوقی و قضایی هم نمی‌تواند حاکمان این کشور را متقاعد به رعایت و تبعیت کامل از دستورکار پروژه حقوق بشر جهانی نماید. کانال اقتصادی و استفاده از سازوکارها، نهاد و رژیم‌های سرمایه‌داری، مهم‌ترین راه برای هدایت و ملزم کردن ایران به رعایت حقوق بشر جهانی است.

در اینجا با استفاده از بحث نئوگراشی‌ها در ابزارهای حکمرانی هژمون استدلال خواهد شد که هم‌اکنون هژمون سرمایه‌داری با دو ابزار اجبار (تحریم و پیگرد قضایی)، از طریق دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی دولتی و اقناع از طریق کنشگران غیردولتی (شرکت‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد)، پروژه فشار حقوق بشری علیه ایران را پیش می‌برد.

۳-۱. تحریم‌های حقوق بشری علیه ایران

به طور کلی، تحریم‌ها در بستر سرمایه‌داری جهانی، هزینه‌سازترین نوع فشارهای حقوق بشری به‌شمار می‌آیند (Cardena, 2007: 102). هم‌اکنون، دولت ایران اقدامات تحریمی و تنبیهی مختلفی را تجربه می‌کند که بخشی از آن به بهانه نقض حقوق بشر جهانی علیه آن وضع می‌شود. در زیر به بخشی از تحریم‌های حقوق بشری علیه ایران اشاره می‌شود:

۳-۱-۱. تحریم‌های حقوق بشری ایالات متحده علیه ایران

ایالات متحده مهم‌ترین دولتی است که ابزار تحریم حقوق بشری را علیه ایران به کار می‌برد. این کشور از زمان انقلاب اسلامی ایران و قضیه گروگان‌گیری در سال ۱۳۵۸، تصویب قوانین تحریمی ضدایران را آغاز کرد. با این وجود تا اوایل سال ۲۰۱۰، هیچ‌کدام از تحریم‌ها به بهانه مستقیم حقوق بشری علیه ایران وضع نشده بود. از زمان پایان جنگ سرد، به‌ویژه در طول مدت ریاست جمهوری بیل کلینتون، حقوق بشر به عنوان رکن محوری سیاست خارجی امریکا شناخته شد (Kiersey and Stokes, 2011: 75). از دوره ریاست جمهوری باراک اوباما، قوانین تحریمی متعددی توسط کنگره و دولت امریکا علیه ایران وضع شد که هدف آن مقابله با

اقدامات ناقض حقوق بشر این کشور ذکر می‌شود. همچنین، از دوره ریاست جمهوری دونالد ترامپ، وزارت خزانهداری امریکا نیز بر اجرای این قوانین تحریمی نظارت دقیق می‌کند و در صورت تخلف، افراد و نهادهای جدیدی را به فهرست تحریمی حقوق بشری علیه ایران اضافه می‌کند. به این ترتیب، ابزار تحریمی حقوق بشری امریکا علیه ایران دارای دو بعد اولیه و ثانویه است.

ایالات متحده نخستین تحریم‌های اولیه ایران را برای نقض حقوق بشر در سپتامبر ۲۰۱۰ وضع کرد. قانون اجرایی ۱۳۵۵۳^۱ ده مقام ایرانی را از سفر به ایالات متحده محروم و محدودیت‌های مالی اعمال کرد. از آن زمان تعداد زیادی از افراد ایرانی به فهرست تحریم‌ها برای نقض حقوق بشر اضافه شده‌اند. در قانون اجرایی ۲۱۳۳۰۶^۲ آوریل ۲۰۱۲، دولت امریکا دارایی اشخاص مشخصی را به دلیل نقض حقوق بشر و تجارت در زمینه فناوری‌های اطلاعاتی (برای مثال شرکت اتک تلکام^۳) با دولت ایران مسدود و آنها را از ورود به امریکا منع کرد. «قانون کاهش تهدیدات ایران و قوانین حقوق بشری سوریه» یا قانون اجرایی ۱۳۶۲۲^۴ در جولای ۲۰۱۲ به دلیل مشارکت ایران در جنگ داخلی و حمایت از دولت سوریه تصویب شد. «قانون تحریم، مسئولیت‌پذیری و حقوق بشر ایران»، مصوب آگوست ۲۰۱۲^۵ که صنعت نفت را در برخی جهات، به دلایل حقوق بشری هدف قرار می‌داد.^۶ قانون اجرایی ۱۳۶۲۸^۶ دولت امریکا با هدف مقابله با نقض حقوق بشر در فضای مجازی تصویب شد که شرکت توسعه مهندسی افق صابرین^۷ از جمله نهادهای تحریمی بودند.

همچنین به‌رغم اینکه در سال ۲۰۱۶، تحریم‌های دولت امریکا علیه ایران با

1. Executive Order 13553
2. Executive Order 13606
3. Datak Telecom
4. Executive Order 13622, or the Iran Threat Reduction and Syria Human Rights Act
5. Iran Sanctions, Accountability, and Human Rights Act of 2012 (H.R. 1905)
6. Executive Order 13628
7. Ofogh Saber Engineering Development Company

امضای توافق جامع هسته‌ای لغو شد، تحریم‌های حقوق بشری و ضد تروریستی این کشور باقی ماند. دولت ترامپ نیز با تصویب «قانون مقابله با دشمنان امریکا از طریق تحریم‌ها»^۱ موسوم به «کاتسا» در کنگره این کشور در سال ۲۰۱۷، ابعاد همه جانبه تری به اعمال فشارهای حقوق بشری علیه فعالیت‌های اقتصادی ایران داد که رسماً به شرکت‌های طرف ثالث و خارجی در صورت همکاری با این کشور هشدار می‌دهد. در نهایت، در سال ۲۰۱۸، با تصویب «قانون مسئولیت‌پذیری ایران در زمینه گروگان‌گیری و حقوق بشر»^۲ در کنگره امریکا، زنجیره تحریم‌های حقوق بشری علیه ایران هرچه بیشتر تکمیل شده است.

در ۱۵ خرداد ۱۳۹۷، وزارت خزانه‌داری امریکا شش فرد و سه نهاد ایرانی را به فهرست تحریم‌ها اضافه کرد. زندان اوین، گروه انصار حزب‌الله و چند عضو گروه انصار، به همراه دو مقام نظارت بر محتوای اینترنت در ایران و رئیس سازمان صداوسیما از جمله تحریم‌شدگان هستند. تحریم این اشخاص و نهادها به آن معنی است که شهروندان و نهادهای امریکایی حق معامله و همکاری با آنها را ندارند، دارایی‌های احتمالی آنها در امریکا توقیف شده و این افراد حق سفر به این کشور را نخواهند داشت (Aljazeera, May 31, 2018). همچنین، وزارت خزانه‌داری امریکا در مهرماه ۱۳۹۷، تحریم‌های جدیدی را علیه چند بانک و شرکت ایرانی به اجرا گذاشت. این شرکت‌ها و بانک‌ها به اتهام حمایت از بسیج تحریم شدند، زیرا نیروهای بسیج ایران به «سرکوب‌های خشونت‌آمیز» و «نقض جدی حقوق بشر» از سوی این کشور متهم است (Reuters, October 16, 2018).

باید خاطر نشان ساخت که تحریم‌های ثانویه، ابعاد جدید تحریم‌های حقوق بشری امریکا علیه ایران است. مجازات برای نقض این تحریم‌ها شامل ممنوعیت از قراردادهای دولتی در ایالات متحده است. شرکت‌های بین‌المللی نیز باید به تحریم‌های طولانی مدت ایالات متحده علیه ایران احترام و از نقض قوانین کنترل صادرات این کشور و تحریم‌ها برای فروش یا عرضه تجهیزات و نرم‌افزار از مبدأ

---

1. Countering America's Adversaries Through Sanctions Act (H.R. 3364)
 2. Iran Human Rights and Hostage-Taking Accountability Act

امریکا به تهران خودداری ورزند. بیشتر این شرکت‌ها گاهی با هشدار و نامه‌نگاری‌های مقامات و سازمان‌های دولتی و غیردولتی امریکایی از فعالیت اقتصادی با ایران دست کشیدند و برخی نیز به دلیل نقض تحریم (مثل شرکت هواوی^۱ و زد تی بی^۲) مشمول مجازات‌های تحریمی ثانویه امریکا شدند.

در سال ۲۰۱۳، جیمز اینهاف^۳ سناتور ایالت اوکلاهما در سنای ایالات متحده و از اعضای حزب جمهوری خواه ادعا می‌نماید که شرکت سازنده تجهیزات مخابراتی سوئدی اریکسون^۴ به دولت ایران در نقض حقوق بشر کمک می‌کند. وی مدعی بود که پلیس ایران از طریق استفاده از تجهیزات مانیتورینگ پیام‌رسانی و پیگیری از تلفن‌های همراه به عنوان ابزار نظارت استفاده می‌کند. وی در نامه‌ای به وزارت خزانه‌داری امریکا خواهان نظارت دقیق بر فعالیت‌های این شرکت در ایران شد. این نامه به شرکت اریکسون فشار وارد کرد که در تجارت و فروش تکنولوژی به دولت ایران بسیار محتاطانه عمل کند. پس از این ادعای شرکت اریکسون در نامه‌ای به فایننشال تایمز ادعا می‌کند که مشارکت خود را از سال ۲۰۰۸ در ایران کاهش داده و دیگر قراردادهای جدید با گروه‌های مخابراتی ایران امضا نکرده است (Kirchgaessner, March 3, 2013).

شرکت‌های زیر به دلیل داشتن فعالیت اقتصادی با ایران، مشخصا به بهانه‌های حقوق بشری طی یک دهه اخیر از سوی دولت امریکا تحت فشار قرار گرفتند:

- هوندا (موتورسیکلت)، نیسان (جیب) تویوتا (وانت)، یاماها (چهارچرخه‌ها)، کی تی ام^۵ (موتورسیکلت)، دالیان اگل اسکای^۶ (کامیون) (برای فروش تجهیزات به بسیج، سپاه و نیروی انتظامی)؛
- شرکت اتلس کرانس^۷، کارگوتک^۱، ایکس سی ام جی^۲، زوم لیون^۳ (به دلیل

-
1. Huawei
  2. ZTE
  3. Jim Inhofe
  4. Ericsson of Sweden
  5. KTM
  6. Dalian Eagle Sky
  7. Atlas Cranes

فروش جرتیل‌های مورد استفاده در اعدام‌های عمومی؛

● زد تی بی، اریکسون، هواوی، شبکه‌های نوکیا زیمنس،^۴ اورنج،^۵ کریتویتی سافتوار،^۶ سیستم بلو کوت،^۷ آدپتیو موبایل،^۸ یوتل ست،^۹ هیسپات،^{۱۰} تلسات^{۱۱} و آسیاست،^{۱۲} ال جی^{۱۳} (برای فروش و انتقال فناوری‌های حساس که به‌رغم امریکایی‌ها بعضاً در نظارت و سانسور در ایران کاربرد دارد).

بسیاری از این شرکت‌ها در تحول و به‌روزر کردن زیرساخت‌های ارتباطی ایران نقش اساسی دارند و با از بین رفتن کسب‌وکار آنها با این کشور، صرفاً نهادهای امنیتی آن را از دسترسی به این ابزارها و تجهیزات محروم نمی‌کند، بلکه توسعه کلان این کشور را هدف قرار می‌دهد، زیرا زیرساخت‌های ارتباطی به نوبه خود، نقش بسیار پررنگی در توسعه یک کشور دارند.

۳-۱-۲. تحریم‌های حقوق بشری اتحادیه اروپا علیه ایران

فشارهای حقوق بشری اتحادیه اروپا بیشتر جنبه سیاسی و کمتر سرمایه‌دارانه دارد. این اتحادیه برای نخستین بار و به شکل جدی در ماه آوریل ۲۰۱۱، سی و دو مقام ایرانی را تحریم کرد. در اوایل سال ۲۰۱۳، اتحادیه اروپا به دلیل نقض حقوق بشر تقریباً ۹۰ نفر را مجازات کرد. این شامل اعضای ارشد نیروهای امنیتی و قوه قضائیه می‌شود. پارلمان اتحادیه اروپا در آوریل ۲۰۱۸، در جدیدترین اقدام حقوق

-
1. Cargotec
  2. XCMG
  3. Zoomlion
  4. Nokia Siemens Networks (NSN)
  5. Orange
  6. Creativity Software
  7. Blue Coat Systems
  8. AdaptiveMobile
  9. Eutelsat
  10. Hispasat
  11. Telesat
  12. AsiaSat
  13. LG

بشری خود، تحریم‌ها علیه ایران را تمدید کرد. این تحریم‌ها همچنین کشورهای اروپایی را از صادرات تجهیزاتی که مربوط به پلیس و کنترل ارتباطات است، منع می‌کند. این اقدامات راه سرمایه‌گذاری در ایران را به روی شرکت‌ها و سازمان‌های اروپایی می‌بندد (Reuters, April 12, 2018).

۲-۳. متقاعدسازی

این روش بیشتر با عنصر کسب رضایت در ارتباط است و از کانال‌های نامحسوس تر و هوشمندانه‌تری برای فشار به ایران به منظور احترام به حقوق بشر جهانی بهره می‌برد.

۱-۲-۳. سازمان ملل

سازمان ملل متحد ابتکارات حقوق بشری بی‌شماری را برعهده دارد. این سازمان برخلاف دوران جنگ سرد، دیگر با شکاف ایدئولوژیکی ایالات متحده و شوروی زمین‌گیر نمی‌شود و به شیوه‌های مختلف به ارتقای حقوق بشر جهانی اقدام می‌کند. ایران از حدود چند دهه پیش تحت فشارهای حقوق بشری سازمان ملل قرار داشته که ماهیت این اقدامات بیشتر سیاسی و حقوقی است. برای مثال، به تصویب قطعنامه وضعیت حقوق بشر ایران از سوی کمیسیون و جانشین آن یعنی شورای حقوق بشر سازمان ملل دنبال شده است. تصویب این قطعنامه‌ها و اعلامیه‌ها به‌رغم ماهیت غیرالزام‌آور آن، ریسک تجارت با ایران را بالا می‌برد.

بعد جدیدتر و کمتر دیده شده فشارهای حقوق بشری سازمان ملل متحد، فشارهای اقتصادی است. برای مثال، میثاق جهانی سازمان ملل^۱ یک تعهد غیرالزام‌آور برای تشویق کسب‌وکار در سراسر جهان با تصویب سیاست‌های مسئولیت اجتماعی و توسعه پایدار و گزارش اجرای آنها است. این پیمان یک چهارچوب اصولی برای کسب‌وکار است و براساس ده اصل در زمینه رعایت حقوق بشر، حقوق کار، حفظ محیط زیست و مبارزه با فساد تنظیم شده است.

شرکت‌ها در چهارچوب پیمان فوق با آژانس‌های سازمان ملل، گروه‌های کاری و جامعه مدنی همراه می‌شوند. شبکه محلی این پیمان در ایران شکل نگرفته است، اما شرکت‌های چندملیتی و خارجی که در ایران فعالیت دارند، با الحاق به این پیمان، ملزم به رعایت آن و احترام به قواعد آن در ایران نیز می‌شوند. برای مثال، شرکت چندملیتی ام.تی.ان ایرانسل^۱ به عنوان یکی از اعضای میثاق جهانی، براساس گزارش‌های خوداظهاری، اصول ده‌گانه این معاهده را رعایت می‌کند (Unglobalcompact, April 30, 2018). گروه بین‌المللی توسعه پایدار^۲ به عنوان یکی از نخستین اعضای ایرانی این میثاق، براساس گزارش‌های خوداظهاری، اصول ده‌گانه این معاهده پیرامون حقوق بشر، کار، محیط زیست و مبارزه با فساد را رعایت می‌کند (Unglobalcompact, November 11, 2011).

۲-۲-۳. موسسات مالی بین‌المللی

از دهه ۱۹۹۰، تمام موسسات مالی بین‌المللی^۳ تحت فشار زیادی از سوی سازمان‌های غیردولتی برای تنظیم مقررات مالی و تجاری مطابق با استانداردهای حقوق بشری، پیگیری احترام و اجرای این قوانین از طریق سیاست اقتصادی بین‌المللی قرار گرفتند. این سازمان‌ها از این تاریخ یک دستورالعمل حقوق بشری راهنمای کار با خود تهیه کردند. برای مثال، صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی از یک سو دارای تعهدات حقوق بشری به عنوان بخشی از مجموعه سازمان ملل متحد هستند و از سوی دیگر، در هر دو سازمان دولتی‌هایی عضویت دارند که موافقت‌نامه‌های حقوق بشری را امضا و تصویب کرده‌اند (Nash, 2013: 67).

بانک جهانی در نتیجه فشار سازمان‌های غیردولتی و دولت‌های خارجی، در حال حاضر الزامات و وظایف وام‌گیرندگان خود را بسیار سخت‌تر می‌کند. این موسسه برای تعمیق برخی از حوزه‌های حقوق بشر مانند حق توسعه، حق‌رهایی از فقر، حق تحصیل و سلامت، حقوق بشر زنان، حقوق پناهندگان و حقوق

---

1. MTN

2. Sustainable Development Strategy Group

3. International Financial Institutions (IFIs)

زیست محیطی از طریق هدایت وام‌های توسعه به سمت «ظرفیت‌سازی» در تربیت، آموزش، تقویت جامعه مدنی و مبارزه با فساد دولتی تلاش می‌کند (Oberleitner, 2007: 131). برای مثال، بانک جهانی در بررسی وضعیت شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی ایران در سال‌های ۲۰۱۷-۲۰۱۸، برخی جنبه‌های حقوق بشری را از نظر دور نکرده است. این سازمان نرخ مشارکت نیروی کار زنان در ایران را حدود ۱۹/۸ درصد ارزیابی می‌کند. البته این کشور را در میان کشورهای برتری قرار می‌دهد که مشارکت زنان در نیروی کار را بهبود می‌بخشند، اما همچنان اعلام می‌کند که تفاوت‌های قابل توجهی بین شاخص‌های نیروی کار مردان و زنان در این کشور وجود دارد (Worldbank).

علاوه بر وضع قوانین و ارزیابی، بسیاری از موسسات مالی بین‌المللی یا بانک‌های توسعه چندجانبه در پاسخ به مبارزات مدنی و فشارها، مکانیسم شکایات فردی یا بازمینی را در دستورکار قرار داده‌اند. برخی از این‌ها شامل:

- بانک جهانی: هیئت بازرسی بانک جهانی^۱
- موسسه مالیه بین‌المللی: راهنمای متابعت/ دادآوری یا آمبودزمان^۲
- بانک توسعه بین امریکایی: مکانیسم مشاوره و تحقیق مستقل^۳
- بانک توسعه افریقایی: مکانیسم بررسی مستقل^۴
- بانک توسعه آسیایی: مرورگر ویژه طرح و هیئت بررسی متابعت^۵
- بانک بازسازی و توسعه اروپایی: مکانیسم شکایت طرح^۶ (Caliguire,)

-
1. World Bank Inspection Panel
  2. International Finance Corporation (IFC)
  3. Compliance Advisor/ Ombudsman
  4. Inter-American Development Bank
  5. Independent Consultation and Investigation Mechanism
  6. African Development Bank
  7. Independent Review Mechanism
  8. Special Project Reviewer and Compliance Review Panel
  9. european bank for reconstruction and development
  10. Project Complaint Mechanism

(2015: 35).

وقتی دولت ایران با این موسسات مالی بین‌المللی تماس برقرار کند، به تدریج باید این مکانیسم‌ها را نیز بپذیرد.

۳-۲-۳. اتاق فکرها

اتاق فکرها^۱ مکانیسم فشار (غیراجباری) دیگری در بستر هژمونی سرمایه‌داری هستند. آنها با فشار به دولت ایران، دولت‌های همکار اقتصادی ایران، شرکت‌ها و افراد سعی در قانع‌سازی این کشور به رعایت حقوق بشر جهانی دارند. یکی از مهم‌ترین اتاق فکرها در این راستا، اتحاد علیه ایران هسته‌ای^۲ است. این اتاق فکر، یک گروه ذی‌نفوذ تاثیرگذار و فراجناحی در سیاست خارجی ایالات متحده به‌شمار می‌آید. بسیاری از اعضای آن را افرادی از جناح‌های مختلف سیاسی این کشور تشکیل می‌دهند و نیز سیاستمداران و مشاورانی از سرتاسر دنیا در آن حضور دارند. این نهاد در سال ۲۰۰۸ تاسیس شد و مقر آن در نیویورک قرار دارد و هم‌اکنون یک پایگاه داده دائمی از اطلاعات رسانه‌های معتبر و گزارش‌های علمی از تجارت بین‌المللی با ایران به منظور افزایش انزوای اقتصادی این کشور به وجود آورده است.

از یک‌سو، این اتاق فکر با ارزیابی وضعیت ضعیف حقوق بشر در ایران، تلاش می‌کند که شرکت‌های خارجی را از تجارت با این کشور دور نگاه دارد. در پایگاه اینترنتی این اتاق فکر، خطرات قانونی، سیاسی، مالی و اعتباری در انجام تجارت در ایران آمده است. ایران در بخش سیاسی - اجتماعی در زمینه شاخص‌های حفظ محیط زیست، آزادی‌های عمومی، حقوق سیاسی، آزادی‌های مدنی، شکاف جنسی، حفظ حقوق اقلیت، محدودیت‌های مذهبی، حقوق دگرباشان، پاسخگویی، آزادی مطبوعات، ثبات سیاسی و سفر و گردشگری بسیار ضعیف ارزیابی می‌شود (UANI, November 4, 2018).

از سوی دیگر، این نهاد به شرکت‌ها برای پایان دادن به تجارت با ایران فشار

1. Think Tanks

2. United Against a Nuclear Iran (UANI)

جدی و مستقیم وارد می‌کند. در این راستا، شرکت‌های متعددی به بهانه‌های حقوق بشری مورد فشار قرار می‌گیرند. برای مثال، شرکت جرتقیل‌سازی پالفینگر^۱ اتریش در واکنش به درخواست و نامه این اتاق فکر، مبنی بر استفاده ایران از جرتقیل‌های این شرکت برای انجام اعدام، فعالیت‌های خود را در این کشور متوقف کرد (Pontz, March 7, 2013).

همچنین، اتحاد علیه ایران هسته‌ای در ماه ژوئیه ۲۰۱۶، از رئیس مجمع ملی فرانسه، کلود بارتولون^۲ در جریان سفر او به همراه یک هیئت سیاسی - اقتصادی به ایران درخواست می‌کند تا در رابطه با نقض حقوق بشر در ایران و حمایت این کشور از تروریسم ابراز نگرانی کند (UANI, July 12, 2016). در ژوئن همان سال، همزمان با سفر وزیر امور خارجه ایران به پاریس، به شرکت‌های فرانسوی در از سرگیری تجارت با ایران هشدار داده می‌شود (Business Wire, June 21, 2016).

در فوریه ۲۰۱۷، نخست‌وزیر سوئد در رأس هیئت تجاری عازم ایران شد. اتحاد علیه ایران هسته‌ای در واکنش به این اقدام در روزنامه مهم داگنز نی هتر، مطلبی منتشر و در آن درباره نقض گسترده حقوق بشر در ایران به دولت سوئد و هیئت تجاری آن هشدار داد (UANI, February 10, 2017). نزدیک به ۲۹ کمپانی سوئدی به اشکال مختلف با ایران همکاری دارند و این اتاق فکر به بهانه‌های حقوق بشری با شش شرکت ولوو، ای بی بی،^۳ سندویک متریال تکنولوژی،^۴ و ریسک ای بی،^۵ پومیگرانات اینوستمنت ای بی،^۶ کو دی^۷ برای خروج از ایران رایزنی داشته است.

-
1. palfinger
  2. Claude Bartolone
  3. ABB
  4. Sandvik Materials Technology
  5. Verisec AB
  6. Pomegranate Investment AB
  7. Cue Dee

۳-۲-۴. سازمان‌های غیردولتی و مردم‌نهاد

امروزه با تحولات در فناوری اطلاعات و ارتباطات، سازمان‌های غیردولتی به راحتی به نفع حقوق بشر اعمال نفوذ می‌کنند. این سازمان‌ها اطلاعات را براساس مسائل خاص جمع‌آوری و حکومت‌ها را برای تحقق استانداردهای بین‌المللی حقوق بشر تحت فشار می‌گذارند. سازمان‌های غیردولتی اکنون مشارکت فعالانه در تعیین دستورکار برای سازمان‌های بین‌المللی، حکومت‌ها و شرکت‌ها دارند (The Economist, 1998, 5).

سازمان‌های غیردولتی و مردم‌نهاد فعالیت‌های اقتصادی این کنشگران با ایران را تحت نظر دارند و به آنها در بسیاری درباره عدم رعایت حقوق بشر در ایران تذکر می‌دهند. ایران براساس شاخص‌های نشان‌دهنده یک محیط تجاری مثبت، همواره از سوی این سازمان‌های غیردولتی در درجات پایینی قرار دارد. یکی از مهم‌ترین شاخص‌ها در این ارزیابی، میزان التزام و رعایت حقوق بشر از سوی دولت ایران است. سازمان‌های غیردولتی با اعمال فشار به شرکت‌های بین‌المللی، آنها را در کسب و کارشان با حکومت ایران تقبیح می‌کنند. برای مثال، شرکت‌های خارجی فناوری ارتباطات راه دور، اغلب تحت فشارهای شبکه حامی فراملی حقوق بشری سازمان‌های غیردولتی قرار می‌گیرند.

نمونه‌هایی از اقدامات سازمان‌های غیردولتی، پیگیری «تجارت مسئولانه ایران»^۱ و «ارزیابی بایسته»^۲ در مورد فعالیت شرکت‌های خارجی با ایران است. «تجارت مسئولانه ایران» به عنوان یک پروژه مشترک مرکز حقوق بشر در ایران،^۳ مستقر در نیویورک و مرکز منابع حقوق بشر و تجارت^۴ مستقر در لندن در سال ۲۰۱۶-۲۰۱۷ آغاز شد. این پروژه به ظاهر هدفش را ایجاد مانع بر سر تجارت با ایران نمی‌داند، اما در عمل استانداردهای کسب‌وکار با ایران را وضع و با ایجاد ارتباط رسمی با شرکت‌ها و دولت‌ها، به آنها مسئولیت‌شان را متذکر می‌شود. این

-
1. Iran Business Responsibility
  2. Due diligence
  3. Center for human rights in iran
  4. Business & Human Rights Resource Centre

پروژه در جریان برگزاری مجمع جهانی تجارت و حقوق بشر^۱ در سال ۲۰۱۷ در ژنو، یک صبحانه کاری با حضور حدود ۲۵ شرکت و دولت تدارک می‌بیند و در آن تجربه‌ها و تحقیقات خود پیرامون ریسک‌های استفاده از کارگران مهاجر در ایران را به اشتراک می‌گذارد. در اینجا به شرکت‌ها و دولت‌ها اعلام می‌شود که در ایران حدود سه میلیون کارگر مهاجر وجود دارد و سرمایه‌گذاری در این کشور احتمال بهره‌کشی و سوءاستفاده از حقوق کارگران را افزایش می‌دهد. حدود دو میلیون کارگر مهاجر بدون مدرک در این کشور حاضر هستند. مهاجران ثبت شده با محدودیت‌های کاری مواجه هستند و افراد غیرقانونی قادر به کار قانونی نیستند و به راحتی می‌توانند مورد سوءاستفاده قرار گیرند (Ibproject, November 29, 2017).

کمپین بین‌المللی حقوق بشر در ایران^۲ و مرکز منابع حقوق بشر و تجارت در سال ۲۰۱۶، پروژه‌ای در قالب «ارزیابی بایسته» تعریف می‌کنند. ارزیابی بایسته، تحقیق پیش از امضای قرارداد کسب‌وکار است. در اینجا، یک شرکت خارجی باید شریک‌های مقابل را پیش از به راه‌انداختن کسب‌وکار با آن از منظر نقض حقوق بشر ارزیابی کند (Piiro and Wilska, 2018: 7). پروژه بالا توسط این دو سازمان غیردولتی پس از امضای برجام برای ارزیابی بایسته فعالیت‌های شرکت‌های تجاری پیش از امضای قرارداد با طرف ایرانی راه‌اندازی شد (Oxford Human Rights Hub, March 31, 2016).

۳-۲-۵. شرکت‌های تجاری و چندملیتی

در دو دهه اخیر با فشارهای بازیگران دولتی و غیردولتی به تدریج بر مسئولیت شرکت‌های تجاری و چندملیتی در تعهد به رعایت حقوق بشر و ترویج آن در کسب و کارهایشان در عرصه بین‌المللی افزوده شده است. این شرکت‌ها از یک‌سو باید به تصویب کدهای رفتاری در قوانین داخلی، الحاق به میثاق جهانی و اصول

1. 2017 UN Forum on Business and Human Rights

2. International Campaign for Human Rights in Iran

راهنمایی سازمان ملل متحد^۱ اقدام کنند و از سوی دیگر با پذیرش «ارزیابی بایسته»، «ارزیابی تاثیر حقوق بشر» و «مسئولیت شرکتی»، تعهد خود به حقوق بشر را به شکل مؤثر اعلام سازند.

همه شرکت‌ها عملاً از اواخر دهه ۱۹۹۰ صاحب ضوابط رفتاری شدند. نتیجه مهم مبارزات سازمان‌های غیردولتی قراردادان عملیات شرکت‌های چندملیتی در دستورکار سازمان‌های بین‌المللی مختلف بود. برای نمونه سازمان همکاری و توسعه اقتصادی،^۲ رهنمودهایی برای مؤسسات چندملیتی تصویب کرد که شرکت‌های چندملیتی باید حقوق بشر را در مقابل افرادی که از فعالیت‌هایشان تاثیر می‌پذیرفتند، رعایت کنند (OECD, 2008: 14).

مسئولیت اجتماعی شرکتی: امروزه سیاست‌های مسئولیت اجتماعی شرکتی^۳ و تصویب کدهای رفتار اخلاقی، احترام به حقوق بشر به عنوان یکی از استلزامات اجتماعی غیرقابل اجتناب در فعالیت‌های اقتصادی شرکت‌های چندملیتی پیگیری می‌شود. اگرچه سرمایه‌گذاری اجتماعی یا بودجه‌های حقوق بشری و بشردوستانه این شرکت‌ها، بخش جزئی از منابعی است که آنها برای فعالیت‌های اصلی کسب‌وکار خود به کار می‌گیرند، اما این بودجه‌ها بی‌قاعده و بی‌تاثیر نیستند. در مطالعه‌ای در سال ۱۹۹۸، از ۵۰ شرکت چندملیتی، نشان داد که تنها سرمایه‌گذاری اجتماعی و حقوق بشری این شرکت‌ها، تقریباً برابر با بودجه عملیاتی سالانه برنامه توسعه سازمان ملل بود. از این‌رو، ابتکارات حقوق بشری و سرمایه‌گذاری‌های اجتماعی شرکت‌ها سبب می‌شود که نقش مهمی در ارتقای انواع مختلف حقوق مدنی، سیاسی و اجتماعی و اقتصادی مانند حق عدم تبعیض و حقوق تحصیل، بهداشت، محیط زیست و غیره ایفا کنند (Rivoli and Waddock, 2011).

توسعه مفهوم مسئولیت اجتماعی شرکتی به کمپانی‌های خارجی در فعالیت‌های اقتصادی با ایران فشار وارد می‌کند. برای مثال، سه سازمان جامعه مدنی به همراه دولت ایتالیا در ۱۳ سپتامبر ۲۰۱۷، براساس رهنمودهای سازمان

1. UN Guiding Principles (UNGPs)
2. OECD
3. corporate social responsibility

همکاری اقتصادی و توسعه برای شرکت‌های چندملیتی^۱ (از جمله روابط کار و رفاه، حقوق بشر، محیط زیست، افشای اطلاعات، مبارزه با رشوه‌خواری، منافع مصرف‌کننده، علم و فناوری، رقابت و مالیات)، از یک شرکت مخابراتی بزرگ ایتالیایی به نام ایتاتل^۲ برای فعالیت‌ها در ایران شکایت می‌کند. شاکیان مدعی بودند که فناوری و خدمات ارائه شده توسط ایتاتل به شرکای ایرانی آن از جمله شرکت مخابرات ایران، نقض مقررات چندگانه رهنمودهای سازمان همکاری و توسعه اقتصادی پیرامون کمک به سانسور اینترنت و نقض حقوق افراد در ایران و کمک سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، برای مقابله با مخالفت‌های سیاسی و آزادی‌های مدنی در کشور و در فضای مجازی است (Pachoud, march 31, 2018). این پرونده برای هر شرکتی که به دنبال کسب‌وکار در ایران است، اهمیت دارد و به دلیل پیامدهای آن به محیط اقتصادی ایران فشار وارد می‌کند. این نکته را باید به خاطر داشت که تاثیر فشارهای حقوق بشری ناشی از مسئولیت اجتماعی شرکتی تنها محدود به فعالیت اقتصادی در فضای سرزمینی ایران نیست، بلکه مانع از فعالیت‌های فرامرزی و بین‌المللی شرکت‌های ایرانی در کشورهای دیگر می‌شود و به نوعی آنها را محدود به مرزهای ایران می‌کند.

ارزیابی تاثیر حقوق بشر: «ارزیابی تاثیر حقوق بشر»^۳ فرایند شناسایی، پیش‌بینی و واکنش به اثرات بالقوه حقوق بشری یک عملیات تجاری، طرح سرمایه‌ای، سیاست دولتی یا توافقنامه تجاری است. این طرح به منظور تکمیل فرایندهای ارزیابی تاثیرات شرکتی یا دولتی و برای تطبیق این رفتارها با قوانین و مقررات بین‌المللی حقوق بشر در دستورکار بین‌المللی قرار گرفته است. ارزیابی تاثیر حقوق بشر بخشی از «اصول راهنمایی سازمان ملل متحد در مورد تجارت و حقوق بشر»^۴ است. هدف ارائه استاندارد جهانی معتبر در کسب‌وکار برای اطمینان از این‌که شرکت‌ها در عملیات‌ها و مناسبات تجاری‌شان حقوق بشر را محترم

---

1. OECD Guidelines for Multinational Enterprises

2. Italtel Group S.p.A

3. Human Rights Impact Assessment

4. UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGPs)

می‌شمرند. برای مثال، اریکسون در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵ ارزیابی تاثیر حقوق بشری را مطابق به اصول راهنمای سازمان ملل متحد برای ایران به‌کار گرفت و هیئت نظارت بر فروش^۱ این شرکت براساس آن به ارائه گزارش پرداخت. از آن سال، اریکسون توصیه‌های فرایندهای ارزیابی تاثیر حقوق بشر را در بخش مدیریتی و سیستم‌ها دنبال می‌کند تا اطمینان بدهد که به طور مداوم به حل و فصل مسائل حقوق بشر توجه می‌کند (Ericsson, no date).

نتیجه‌گیری

حقوق بشر پس از جنگ جهانی دوم به طور ویژه در دستورکار بین‌المللی قرار گرفت. پس از آن با تصویب کنوانسیون‌های متعدد حقوق بشری، به تدریج اهمیت هنجاری در رهبری اخلاقی و فکری بین‌المللی افزایش یافت. با افزایش اهمیت حقوق بشر، چالش‌ها و مخالفت‌های نظری و عملی با این هنجارها از گوشه و کنار جهان ظاهر شد. در سطح نظری، موج نخست این مخالفت‌ها با فشار بلوک شرق و پیشبرد حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در دستورکار بین‌المللی آرام شد. موج دوم مخالفت‌ها در دهه ۱۹۹۰، با تصویب رژیم‌های حقوقی محیط زیستی و توسعه پایدار فروکش کرد. با این وجود، در سطح عملی، چالش‌ها و مخالفت‌ها از زمان جنگ جهانی دوم به شکل روبه‌رشدی ادامه دارد. کشورهای مختلف از آن زمان تاکنون متهم به نقض حقوق بشر بودند. برخی از آنها در طی سه دهه اخیر به بهانه‌های حقوق بشری مورد مداخله بشردوستانه قرار گرفتند. با این همه، مقاومت‌ها در برابر پذیرش کامل هنجارهای حقوق بشری ادامه یافت.

ایران یکی از نقاط اصلی مقاومت در برابر تبعیت کامل از هنجارهای حقوق بشر جهانی است. این کشور از دو دهه پیش تا به امروز فشارهای مختلف سیاسی و حقوقی را تجربه می‌کند. ماهیت فشارهای حقوق بشری علیه ایران با شدت گرفتن فرایندهای جهانی شدن با دگرگونی همراه بوده، به نحوی که هم‌اکنون این کشور با انواع و اقسام محدودیت‌ها، برای رعایت حقوق بشر مواجه است. در این مقاله استدلال شد که حقوق بشر نقش رهبری فکری و اخلاقی را در

سرمایه‌داری جهانی بازی می‌کند و به رغم تداوم مناسبات سرمایه‌دارانه پس از انقلاب اسلامی در ایران، استقلال نسبی روبنای سیاسی، فرهنگی و حقوقی، به این کشور امکان مخالفت و عدم تبعیت از رژیم حقوق بشر جهانی را می‌دهد. اشاره شد که همزمان با دگرگونی‌ها در نظام سرمایه‌داری جهانی، فشارها علیه ایران ماهیت اقتصادی گرفته و هژمون سرمایه‌داری با دو ابزار زور (وضع و اجرای مؤثر تحریم‌ها از سوی دولت‌ها و سازمان‌های جهانی و منطقه‌ای) و رضایت (اقدامات شبکه حامی برای افزایش ریسک تجارت، چانه‌زنی با شرکت‌ها برای انصراف از کسب‌وکار و برقراری انواع مکانیسم نظارتی در فعالیتهای اقتصادی بین‌المللی با ایران)، سعی در ترغیب این کشور برای تبعیت از حقوق بشر جهانی می‌کند.

هم‌اکنون ابعاد منفی همکاری با شرکت‌های خارجی و چندملیتی، دولت ایران را واداشته که همکاری خود را به شکل بنیادین و براساس یک برنامه راهبردی بلندمدت به سمت شرکت‌های خارجی و چندملیتی غیرغربی که الزامات و ارزش‌های حقوق بشر غربی برای آنها کمتر اهمیت دارد، سوق دهد؛ زیرا این اقدام، ایران را از تأثیرات سوء همکاری محدود و مقطعی شرکت غربی که هر بار به بهانه‌های مختلف کسب‌وکار خود را با این کشور به حالت تعلیق در می‌آورند، می‌رهاند.

منابع

- Aljazeera .31 May 2018. "Iran's Evin prison, Ansar-e Hezbollah face new US sanctions", <https://www.aljazeera.com/news/2018/05/iran-evin-prison-ansar-hezbollah-face-sanctions-180531132138656.html>
- Burkhart, Ross E .2002. "The capitalist political economy and human rights: cross-national evidence", *The Social Science Journal*, Volume 39, Issue 2, pp. 155-170.
- Business Wire. 2016. "United Against Nuclear Iran (UANI) Warns French Companies About Dangers of Business with Iran", <https://www.businesswire.com/news/home/20160621006160/en/United-Nuclear-Iran-UANI-Warns-French-Companies>
- Cardenas, Sonia. 2007. *Conflict and Compliance: State Responses to International Human Rights Pressure*, Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Caliguire, Daria .2015. *Advancing Human Rights Accountability for Economic Actors: An Introductory Field Guide for Funders*, The SAGE Fund.
- Cox, Robert W. (1993). "Structural issues of global governance: implications for Europe (1991)", In Gill, Stephen (Eds), *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*, Cambridge University Press, pp. 259-289.
- Ericsson. Na date. "Human rights", <https://www.ericsson.com/en/about-us/sustainability-and-corporate-responsibility/responsible-business/human-rights>
- Gramsci, Antonio .1957. *The Modern Prince and Other Writings*, New York: Lawrence & Wishart.
- Ibrproject .29 November 2017. "Migrant Workers & Responsible Business in Iran", <https://ibrproject.org/2017/11/19/migrant-workers-and->

responsible- business-in-iran

- Keck, Margaret E. and Sikkink, Kathryn .1998. *Activists beyond Borders Advocacy Networks in International Politics*, Cornell University Press.
- Kirchgaessner, Stephanie .3 March 2013. "Ericsson's Iran role under scrutiny", <https://www.ft.com/content/2b3aeff8-8417-11e2-96f2-00144feabdc0>
- Kiersey, Nicholas J. and Stokes, Doug. 2011. *Foucault and International Relations: New Critical Engagements*, United Kingdom: Routledge.
- Manokha, Ivan. 2009. "Foucault's Concept of Power and the Global Discourse of Human Rights", *Global Society*, Vol. 23, No. 4, pp. 429-452.
- Nash, Kate. 2013. "Global Capitalism and Human Rights", *Journal of Globalization Studies*, 4(1), pp. 63-77.
- Nowak, Manfred. 2016. *Human Rights or Global Capitalism: The Limits of Privatization*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- Oberleitner, G. 2007. *Global Human Rights Institutions*, Cambridge: Polity.
- OECD. 2008. *OECD Guidelines for Multinational Enterprises*, Paris: OECD.
- Oxford Human Rights Hub. 31 March 2016. "Project Manager on our Iran Foreign Investment Tracking Project", <http://ohrh.law.ox.ac.uk/business-and-human-rights-resource-centre-recruiting-project-manager-on-our-iran-foreign-investment-tracking-project>
- Pachoud, Gerald. 31 march 2018. "First OECD Complaint Filed Against a European Company for its Activities in Iran", <https://www.bourseandbazaar.com/articles/2018/3/31/first-oecd-complaint-filed-against-a-european-company-for-its-activities-in-iran>
- Poe, S. C., & Tate, C. N. 1994. "Repression of human rights to personal integrity in the 1980s: A global analysis", *American Political Science Review*, 88, pp. 853-872.
- Pontz, Zach. 2013. "Company Whose Cranes Were Used for Public Hangings Withdraws From Iran", <http://www.algemeiner.com/2013/03/07/company-whose-cranes-were-used-for-public-hangings-withdraws-from-iran/>
- Piirto, Linda and Wilska, Kent 2018. "Human rights impacts of own operations: Insights for due diligence", <http://julkaisut.valtionneuvosto.fi/handle/10024/160573>
- Reuters. 12 April 2018. "EU extends rights sanctions on Iran, at odds over new measur", <https://uk.reuters.com/article/uk-eu-iran-sanctions/eu-extends->

- rights-sanctions-on-iran-at-odds-over-new-measures-idUKKBN1HJ15G
Reuters. 16 October 2018. "U.S. imposes sanctions on Iranian network supporting child soldiers", <https://www.reuters.com/article/us-iran-usa-sanctions/u-s-imposes-sanctions-on-iranian-network-supporting-child-soldiers-idUSKCN1MQ2G5>
- Rivoli P. and Waddock S. 2011. "First they ignore you ...: the time-context dynamic and corporate responsibility", *California Management Review*, vol. 53, no. 2, pp. 87–104.
- Rupert, Mark. 2007. "Marxism". In Martin Griffiths (Ed), *International Relations Theory for the Twenty-First Century An introduction*, London and New York: Routledge, pp. 35-46.
- Saadatmand, Yassaman. 1993. "State capitalism: Theory and application case of Iran", *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, 2:3, pp. 55-79.
- Starr, Jason and Ighani, Helia. No date. "Timeline of U.S. Sanctions", <https://iranprimer.usip.org/resource/timeline-us-sanctions>
- The Economist. 3 December 1998. "A survey of human-rights law: The conscience of mankind", p. 3. <https://www.economist.com/special-report/1998/12/03/the-conscience-of-mankind>
- UANI. 2018. "Iran Risk Snapshot", <https://www.unitedagainstinucleariran.com/iran-risk-snapshot>
- UANI. 2016. "Former European Diplomats and Lawmakers Call on French National Assembly President Claude Bartolone to Raise Human Rights and Terrorism Concerns During Visit to Iran", <https://www.unitedagainstinucleariran.com/press-releases/former-european-diplomats-and-lawmakers-call-on-french-national-assembly-president>
- UANI. 10 February 2017. "UANI Warns Swedish Prime Minister of Iranian Human Rights Violations Ahead of Official State Visit", <https://www.unitedagainstinucleariran.com/press-releases/uani-warns-swedish-prime-minister-of-iranian-human-rights-violations-ahead-of>
- Unglobalcompact. 11 November 2011. "Company Rahbord Tose'e Paydar Int'l Group (SDS)", <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/participants/14822>
- Unglobalcompact. 30 April 2018, "MTN Group Limited Communication on Progress for the year ending 31 December 2017", <https://www.unglobalcompact.org/participation/report/cop/create-and-submit/active/>

417315

- Webster, Timothy. 2013. "China's Human Rights Footprint in Africa", *Faculty Publications*, Paper 620. http://scholarlycommons.law.case.edu/faculty_publications/620
- Wills, Joe Jonathan. 2014. *A critical enquiry into the counter-hegemonic potential of socioeconomic praxis in global civil society*, Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy in University of Leicester.
- World bank. No date. <http://www.worldbank.org/en/country/iran/overview>
- Yassamine Mather. 2018. "The political economy of Iran's Islamic state, Donald Trump and threats of war", *Critique*, 46:3, 443-469.